

UTICAJ MAKROEKONOMSKIH PROMENA NA POSLOVNE ODLUKE MENADŽERA U POLJOPRIVREDI

*Vladimir Tasić**, Ekonomski fakultet, Niš

Isidora Milošević, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad

Sažetak: U okviru ovog rada najveća pažnja je posvećena određenim problemima sa kojima se suočavaju menadžeri u poljoprivredi. Da bi opstali na tržištu i odgovorili na sve izazove koji stoje ispred njih, moraju se osvrnuti na analizu makroekonomskog okruženja pre donošenja poslovnih odluka. Naši menadžeri u poljoprivredi moraju se pre svega okrenuti izvoznoj strategiji poljoprivrednih proizvoda. Kako je danas samofinansiranje poljoprivredne proizvodnje teško ostvarivo, menadžeri u poljoprivredi pribegavaju alternativnim izvorima finansiranja, gde je neophodno da nađu optimalan odnos sopstvenog i pozajmljenog kapitala sa ciljem pozitivnog poslovanja. Da bi efikasno proizveli i izvezli svoje proizvode potrebna je subvencija države, ali imajući u vidu nedovoljnu pomoć države, menadžeri u poljoprivredi potrebe za dodatnim kapitalom zadovoljavaju bankarskim kreditima.

Ključne reči: makroekonomsko okruženje, menadžeri u poljoprivredi, alternativni izvori finansiranja, izvozna strategija, sopstveni kapital, pozajmljeni kapital

THE IMPACT OF MACROECONOMIC CHANGES ON THE BUSINESS DECISIONS OF MANAGERS IN AGRICULTURE

Abstract: In this paper, the greatest attention was paid to the specific problems faced by managers in agriculture. In order to survive in the market and respond to the challenges that lie ahead of them, they first have to look at the analysis of the macroeconomic environment before making a business decision. Our managers in agriculture should be primarily facing export strategy of agricultural products. As is now self-financing of agricultural production difficult to achieve, managers in agriculture are resorting to alternative sources of funding where it is necessary to find the optimal ratio of own and borrowed capital with the objective of positive operating.

* tasa1987@yahoo.com

In order to efficiently produce and export their products require a state subsidy, given the lack of state support managers in agriculture need to meet the additional capital to bank loans.

Key words: *macroeconomic environment, managers in agriculture, alternative sources of financing, export strategy, equity, borrowed capital*

JEL classification: *Q10, G30*

1. UVOD

Makrookruženje je područje kojem zemlje u tranziciji danas moraju posvetiti dužnu pažnju. Naime, jedan od bitnih oslonaca međunarodne konkurencije je upravo dobro utemeljena institucija menadžmenta. Svaki subjekt u poljoprivredi (menadžer) može doprineti postizanju boljih rezultata ukoliko je svestan činjenice o suočavanju ne samo sa konkurencijom svojih suseda, već i sa konkurencijom drugih nacionalnih poljoprivreda. Da bi se došlo do ovih boljih rezultata, pre svega je potrebno obimno menadžersko znanje, efikasno korišćenje svih raspoloživih resursa, spremnost menadžera na preuzimanje akcija i preuzimanje rizika kako bi opstali u dinamičnom poslovnom okruženju.

2. MAKROEKONOMSKI PARAMETRI U SAVREMENOM AGRARU

Kada je reč savremenom agraru na makro nivou, treba istaći da se tu radi o projekciji značajnih parametara optimalnog razvoja agrobiznis kompleksa. Između ostalog, tu se projektuju najznačajniji parametri kao što su: prvo, bilans hrane usklađen sa demografskom politikom uz projekciju mogućnosti izvoza i eventualnih potreba uvoza poljoprivrednih proizvoda; drugo, projekcija mesta agrarnog sektora u okviru monetarne i fiskalne politike zemlje, gde značajno mesto zauzima politika cena, odnosno pariteti razmene roba poljoprivrednog sektora sa ostalim sektorima; treće, globalna alokacija resursa na koju se utiče preko investicione i kreditne politike. Odluke u oblasti moderne poljoprivrede uvek se donose u krajnje rizičnom i nesigurnom makro-mikro okruženju (Vujatović-Zakić & Tomić, 1998). Sposobnost predviđanja makroekonomskih promena može doneti izvanredne investicione rezultate. Međutim, dobre makroekonomske prognoze nisu dovoljne za uspeh. Prognoze moraju biti bolje od konkurentskih da bi se ostvarili abnormalni profiti (Bodie, Kane & Marcus, 2009).

2.1. SUBVENCIJE U POLJOPRIVREDI KAO MAKROEKONOMSKI FAKTOR

Budžetska sredstva koja nemaju kreditni karakter, a namenjena su podsticaju poljoprivrede, jesu subvencije sa određenim namenama (Đekić, 2005). U razvijenim zemljama tržišne ekonomije subvencije imaju značajnu ulogu. U tim zemljama se ne insistira pošto-poto na liberalizmu, a dobra je ona agrarna politika koja obezbeđuje obilje zdrave hrane. Da bi se to postiglo, izdvajaju se značajna finansijska sredstva za subvencionisanje poljoprivredne proizvodnje. Namera nije da se subvencijama favorizuju poljoprivredni rejoni i poljoprivrednici u odnosu na industrijske regione i radnike, već da se bolje koriste prirodni resursi.

Zahvaljujući subvencijama, u zemljama tržišne ekonomije obezbeđena je dovoljna količina hrane za podmirivanje vlastitih potreba, kao i za izvoz. Prema tome, subvencijama se nije pomagala samo poljoprivreda, već su od njih korist imali svi u društvu. Jer, da nije bilo njih, ne bi imali racionalno korišćenje faktora proizvodnje, što bi bila šteta za poljoprivredu i celo društvo (Vujatović-Zakić & Tomić, 1998).

Tabela 1

Ukupno dodeljena državna pomoć (poljoprivreda) - subvencije u milionima dinara

2010	2011	2012
23.176	16.888	25.158

Napomena. Preuzeto od

<http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/drzavna%20pomoc/Izvestaj%20o%20dodeljenoj%20drzavnoj%20pomoci%202011.pdf>

Objektivno teška ekonomska situacija u kojoj se nalaze naša industrija i stanovništvo onemogućuje pomoć poljoprivredi. Razumljivo je, sa sadašnjeg aspekta, zašto je teško obezbediti subvencije za poljoprivredu. Međutim, neshvatljivo je zašto su one i u prethodnom periodu bile izostavljene, kada je naša privreda bila u dobroj ekonomskoj situaciji. Ono što je uticalo da subvencije za razvoj poljoprivrede u prethodnom periodu budu niske jeste mišljenje da je to rasipanje novca koji bi bio bolje iskorišćen na drugom mestu. Očito da u našem društvu nije suštinski shvaćen značaj subvencija (Vujatović-Zakić & Tomić, 1998).

2.2. BANKARSKI KREDITI KAO MAKROEKONOMSKI FAKTOR

Već smo konstatovali da su subvencije kod nas izuzetno niske, tako da subjekti u poljoprivredi moraju što je moguće više sopstvenim sredstvima finansirati poljoprivrednu proizvodnju (Vujatović-Zakić & Tomić, 1998). S druge strane, niska akumulativna i reproduktivna sposobnost poljoprivrede stvara veliku potrebu za kreditom. Poljoprivredni kredit mora uvažavati specifičnosti poljoprivredne proizvodnje (organski karakter proizvodnje po grupama i vrstama proizvoda i uticaj prirodnih uslova). Posebno treba uzeti u obzir dužinu proizvodnog ciklusa u poljoprivredi. Proizvodni ciklus je dug i u stočarskoj proizvodnji i u pojedinim granama biljne proizvodnje. Periodi ulaganja ne samo zemljišta i rada, već i kapitala, treba da budu usklađeni sa karakteristikama konkretnog proizvodnog ciklusa (Đekić, 2005). Glavni nedostatak prilikom zaduživanja jeste što preduzeća možda neće biti u stanju da vrše isplate po osnovu duga, a u tom slučaju zajmodavci mogu preuzeti kontrolu nad preduzećem (Demordan, 2007).

Tabela 2

Potraživanja banaka od privrede u milionima dinara (poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo)

2010	2011	2012
53.032	55.915	58.866

Napomena. Preuzeto od

https://www.nbs.rs/static/nbs_site/gen/latinica/90/statisticki/sb_12_16.pdf

Na osnovu prikazanih podataka iz Tabele 1 i Tabele 2 možemo da dođemo do sledećih zapažanja: 2010. godine iznos potraživanja banaka od privrede (poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo) u odnosu na ukupnu dodeljenu državnu pomoć (subvencije – poljoprivreda) bio je veći za 29.856 miliona dinara; u 2011. godini iznos potraživanja banaka od privrede (poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo) u odnosu na dodeljenu državnu pomoć (subvencije – poljoprivreda) bio je veći za 39.027 miliona dinara; u 2012. godini iznos potraživanja banaka od privrede (poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo) u odnosu na ukupnu dodeljenu državnu pomoć (subvencije – poljoprivreda) bio je veći za 33.708 miliona dinara. U svim gore analiziranim periodima iznos subvencija poljoprivredi je niži u odnosu na potraživanja banaka od privrede (poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo). To potvrđuje prethodno navedenu konstataciju o niskim subvencijama zbog kojih subjekti u poljoprivredi moraju da se oslone na druge alternativne izvore finansiranja (bankarski kredit). Koliko ova dva

121 | UTICAJ MKROEKONOMSKIH PROMENA NA ODLUKE MENADŽERA U POLJOPRIVREDI
makroekonomska parametra imaju uticaja na mikro planu, tj. na konkretan privredni subjekt, analiziraćemo u daljem toku rada.

2.3. ZNAČAJ IZVOZA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA

Pored mogućih alternativa dodatnog izvora finansiranja, ne manje važan je i faktor plasmana poljoprivrednih proizvoda. Po profesorki Zorki Vujatović-Zakić jedino je eksportna strategija razvoja poljoprivrede ispravan put za razvoj naše poljoprivrede. Samim tim je neophodno da menadžeri u našim poljoprivrednim gazdinstvima pronađu put za povećanje izvoza poljoprivrednih proizvoda, uvažavajući sve ograničavajuće faktore, i da racionalnim odlukama brzo reaguju na sve impulse sa domaćeg i stranog tržišta, da adekvatnim merama uspostave optimalnu organizaciju proizvodnje i da pripreme marketinški plasman proizvoda. Na taj način će menadžeri u našim gazdinstvima povećati svoju proizvodnju, ostvariti profit i, na kraju, povećati naš platni bilans (Vujatović-Zakić & Tomić, 1998). Uvažavajući teorijske stavove uvažene profesorka, u daljoj analizi ispitivaćemo učešće prihoda od prodaje na inostranom tržištu u poslovnim prihodima konkretnog privrednog subjekta.

3. CILJ FINANSIJSKE POLITIKE

Intenzivna konkurencija među privrednim subjektima, tehnološke promene, nestabilnost inflacione i kamatne stope, svetska ekonomska nesigurnost, plivajući devizni kursevi, promene u poreskim zakonima svakodnevna su pojava na koju treba obratiti pažnju (Van Horne & Wachowicz, 2002). U cilju prevazilaženja ovih prepreka, uspešno upravljanje finansijama preduzeća zahteva postojanje nekog cilja. Finansijska politika ima svoja načela kao osnovne izvore saznanja po kojima se radi da bi se ostvario cilj. Cilj finansijske politike jeste finansijska snaga. Finansijska snaga znači: trajnu sposobnost plaćanja, trajnu sposobnost finansiranja, trajnu sposobnost investicija, trajnu sposobnost povećanja imovine vlasnika, trajnu sposobnost zadovoljavanja finansijskih interesa (Rodić & Filipović, 2006).

3.1. PRINCIPI FINANSIJSKE POLITIKE

Principi finansijske politike se mogu definisati kao zahtevi kojih se preduzeće mora pridržavati. Neki od ovih zahteva proizilaze iz cilja preduzeća, neki su izraz težnje za zaštitom od rizika, kome je zbog neizvesnosti privrednog života izloženo svako preduzeće, dok su neki nametnuti pravnim poretkom u interesima poverioca. U literaturi ekonomije preduzeća obično se ističu, prema stepenu važnosti, sledeća pravila: (1) princip rentabilnosti, (2) princip sigurnosti

i likvidnosti, (3) princip zaštite od prezaduženosti ili princip finansiranja u skladu sa rizikom, (4) princip nezavisnosti, (5) princip fleksibilnosti ili finansijske elastičnosti (Ranković, 1997).

3.2. VERTIKALNA PRAVILA FINANSIRANJA (ODNOS SOPSTVENOG I POZAJMLJENOG KAPITALA)[†]

Sopstveni kapital preduzeća obuhvata sve vrste imovine u preduzeću, dok pozajmljeni (tuđi) kapital obuhvata sve vrste obaveza preduzeća. Analizom odnosa između sopstvenog i pozajmljenog kapitala preduzeća stavlja se naglasak na pasivu dotičnog preduzeća (posebno sa stanovišta vlasništva) i daje odgovor o stepenu obezbeđenosti principa rentabilnosti, sigurnosti, nezavisnosti i elastičnosti u preduzeću (Vunjak, 2014).

U cilju obezbeđenja ovih principa, a naročito principa sigurnosti, ovim pravilima se čvrsto postavljaju odnosi između sopstvenog i pozajmljenog kapitala, pri čemu je osnovni cilj zaštita poverilaca. Ovaj cilj, uostalom, potvrđuje i činjenica da se navedena pravila u literaturi često nazivaju i pravilima za pokriće rizika. Sa ovog aspekta se postavljaju zahtevi dužniku da uspostavi strukturu izvora sredstava, koja će biti garancija poveriocu da će mu potraživanja u celosti i na vreme biti vraćena. Zaštita poverioca, prema ovim pravilima, javlja se u dva vida: propisivanjem donjih limita dužniku za finansiranje sopstvenim sredstvima i postavljanjem čvrstih relacija između sopstvenih i pozajmljenih izvora.

3.3. HORIZONTALNA PRAVILA FINANSIRANJA (ZLATNO BILANSNO PRAVILO FINANSIRANJA)

Zlatno bilansno pravilo u užem smislu zahteva da dugoročni izvori finansiranja budu jednaki dugoročno vezanim sredstvima. U dugoročne izvore finansiranja ubrajamo sve vrste sopstvenog kapitala, dugoročna rezervisanja i sve vrste dugoročnih obaveza, odnosno obaveza čiji je rok dospeća duži od godinu dana.

Zlatno bilansno pravilo u širem smislu: u pogledu definisanja dugoročnih izvora finansiranja ne postoji razlika između zlatnog bilansnog pravila u užem i širem smislu. Razlika postoji samo kod definisanja dugoročno uložених (vezanih) sredstava. Po zlatnom bilansnom pravilu u širem smislu, pored dugoročno vezanih sredstava definisanih po zlatnom bilansnom pravilu u užem smislu, ubrajamo i trajna, odnosno stalna obrtna sredstva (Tasić, 1999).

[†] Uzimajući u obzir ograničenost prostora obradićemo samo ona pravila finansiranja koja su relevantna za analizu.

4. RACIO ANALIZA FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA NA PRIMERU PREDUZEĆA „FUNGO – JUG“ DOO

Preduzeće „Fungo-Jug“ d.o.o. je društvo sa ograničenom odgovornošću, osnovano 1990. godine kao preduzeće u privatnoj svojini. Osnovna delatnost preduzeća je otkup, prerada i promet šumskih plodova, voća i povrća, eksport-import (<http://www.apr.gov.rs>). Iz širokog asortimana proizvoda, ovo preduzeće nudi smrznute proizvode (jabuka, borovnica, kupina, jagode, malina, šipurak, šljiva, višnja, kopriva, maslačak, hmelj, vrganj, lisičarka, bukovača, šampinjoni), sveže proizvode (vrganj, lisičarka, mlečnica), suve proizvode (vrganj, crna truba, lisičarka, šljiva), slatke proizvode (marmelada od mešanog voća, marmelada od šljiva, marmelada od šipurka), slane proizvode (vrganj svih klasa–salamura, lisičarka svih klasa–salamura, mlečnica–salamura, šampinjoni–salamura), začini (prah od vrganja, začini od suvih pečuraka). Sistem je sertifikovan ISO 9001 (2000) HACCP u području otkupa, prerade i prodaje voća i pečuraka (<http://www.fungojug.com>).

U ovoj analizi pokušaćemo da gore navedene teorijske stavove potvrdimo na primeru preduzeća „Fungo-Jug“ d.o.o. Naime, sagledavanjem finansijskih izveštaja i racio analizama pokušaćemo da utvrdimo koliko se naš menadžer oslanja na sopstvene, a koliko na tuđe izvore finansiranja, sa koliko dinara dugoročnih izvora je finansiran svaki dinar dugoročno vezanih sredstava, koliko je učešće prihoda od prodaje na domaćem tržištu, a koliko na inostranom tržištu u poslovnom prihodu, koliki je udeo subvencija, premija, dotacija, regresa, kompenzacija i povraćaja poreskih dažbina u poslovnim prihodima, kao i koliko je dinara prinosa poslovnog i neto dobitka preduzeće ostvarilo na svakih 100 dinara angažovanih poslovnih sredstava i ukupnih poslovnih sredstava.

Finansijska analiza je postupak sagledavanja stanja i promena visina vrednosti pojedinih bilansnih pozicija, na osnovu koje se donose značajne finansijske odluke. Pojedinačne vrednosti bilansnih pozicija često nemaju veliki analitički značaj. Međutim, ako se međusobno uporede, dolazi se do veoma značajnih informacija. Naročito je bitan odnos između onih bilansnih pozicija koje su neposredno povezane. Odnos jedne bilansne pozicije prema drugoj naziva se racio. Analiza ovih relevantnih racio brojeva predstavlja osnovu finansijske analize. Racio analiza se bavi utvrđivanjem odnosa između pozicija stanja i uspeha, sa ciljem da se omogući procena finansijskog položaja i profitabilnosti preduzeća, kao i da se procene buduće performanse (Zakić, 2014).

Zavisno od toga čemu služe, svi racio brojevi se mogu klasifikovati u nekoliko srodnih grupa finansijskih pokazatelja. Ta klasifikacija nije jednobrazna i zavisi, manje ili više, od ličnih preferencija samog analitičara (Krasulja & Ivanišević, 2006). Jednu od njih predstavlja i ova, po kojoj se racio brojevi grupišu na: (1)

racia zaduženosti, (2) racia likvidnosti, (3) racia aktivnosti (efikasnosti), (4) racia profitabilnosti (Brili, Majers & Markus, 2010).

4.1. RACIA DUGOROČNE FINANSIJSKE RAVNOTEŽE

Ova grupa racio brojeva služi za ispitivanje dugoročnog finansijskog ekvilibrijuma, odnosno postojanja uslova za njegovo uspostavljanje i održavanja.

Racio dugoročnog finansijskog ekvilibrijuma se utvrđuje po formuli:

$$\text{Racio dugoročne fin. ravnoteže} = \frac{\text{Dugoročni izvori}}{\text{Dugoročno vezana sredstva}} * 100 \quad (1)$$

Numerička vrednost racia pokazuje sa koliko dinara dugoročnih izvora je finansiran svaki dinar dugoročno vezanih sredstava. Ako je vrednost racia 1 i veća od 1, onda je uspostavljena dugoročna finansijska ravnoteža. U tom slučaju je zadovoljeno zlatno bilansno pravilo u širem smislu. Ukoliko je, pak, vrednost racia ispod 1, ravnoteža je narušena. To indicira da je ugrožena sposobnost plaćanja na duži rok. Jedina mogućnost za održavanje likvidnosti pri ovakvoj dugoročnoj finansijskoj ravnoteži jeste u tome da se mobilizacija kratkoročno vezanih sredstava vrši brže od dospeća kratkoročnih obaveza (Stojilković & Krstić, 2000).

Tabela 3

Bilans stanja

Naziv pozicije	AOP	000 din.		
		2012	2011	2010
KAPITAL (102+103+104+105+106-107+108-109-110)	101	64.598	55.165	46.696
DUGOROČNA REZERVISANJA I OBAVEZE (112+113+116)	111	163.489	142.982	106.727

Napomena. Preuzeto od http://fi.apr.gov.rs/prijemfi/cir/Podaci_Komplet_1.asp?strSearch=07387385&kod=b7fc8985573865e8f45ceeadc36356a1428364cc&godina=2012&pk_zag=513277

Bilans stanja

Naziv pozicije	AOP	000 din.		
		2012	2011	2010
STALNA IMOVINA (002+003+004+005+009)	001	71.104	64.742	45.533
ZALIHE	013	112.358	76.939	48.700

Napomena. Preuzeto od http://fi.apr.gov.rs/prijemfi/cir/Podaci_Komplet_1.asp?strSearch=07387385&kod=b7fc8985573865e8f45ceeadc36356a1428364cc&godina=2012&pk_zag=513277

Primenom matematičkog izraza (1) i na osnovu podataka iz tabele 3 i 4. U 2010. godini vrednost racia dugoročne finansijske ravnoteže iznosi 1,62, u 2011. godini vrednost racia dugoročne finansijske ravnoteže iznosi 1,39, a u 2012. godini vrednost racia dugoročne finansijske ravnoteže iznosi 1,24.

4.2. RACIA STRUKTURE KAPITALA

Ova grupa racio brojeva namenjena je ispitivanju svih relevantnih aspekata vezanih za komponovanje strukture izvora finansiranja iskazanih u pasivi. Globalno posmatrano, celinu pasive čine tri grupe izvora: sopstveni kapital, dugoročne obaveze i rezervisanja, i kratkoročne obaveze. Pored toga, pasiva može da se raščlanjuje sa stanovišta vlasništva, odnosno pripadnosti kapitala (na sopstveni i tuđi kapital), i sa stanovišta njegove ročnosti (na dugoročni i kratkoročni kapital).

$$\text{Racio samostalnosti} = \frac{\text{Sopstveni kapital}}{\text{Ukupna pasiva}} * 100 \quad (2)$$

$$\text{Racio zaduženosti} = \frac{\text{Tuđi kapital}}{\text{Ukupna pasiva}} * 100 \quad (3)$$

Tabela 5

Bilans stanja

Naziv pozicije	AOP	000 din.		
		2012	2011	2010
KAPITAL (102+103+104+105+106-107+108-109-110)	101	64.598	55.165	46.696
DUGOROČNA REZERVISANJA I OBAVEZE (112+113+116)	111	163.489	142.982	106.727
UKUPNA PASIVA (101+111+123)	124	228.087	198.178	153.423

Napomena. Preuzeto od http://fi.apr.gov.rs/prijemfi/cir/Podaci_Komplet_1.asp?strSearch=7387385&kod=b7fc8985573865e8f45ceeadc36356a1428364cc&godina=2011&pk_zag=274556

Na osnovu racia samostalnosti koji pokazuje učešće sopstvenog kapitala i racia zaduženosti koji pokazuje učešće tuđeg kapitala, ispituje se i ocenjuje struktura pasive sa stanovišta vlasništva, odnosno pripadnosti izvora finansiranja. Istu svrhu ima kvantifikacija racia finansijske strukture (racio sigurnosti), za koji se može reći da kroz jednu cifru izražava ono što zajedno posmatrano iskazuju prethodna dva racio broja. Inače, on je izraz pravila finansiranja kojim se normira odnos sopstvenog i tuđeg kapitala, na šta jasno ukazuju brojitelj i imenitelj u formuli za njegovo izračunavanje. Otuda i u literaturi postoji rasprostranjeno mišljenje da je poželjna veličina ovog racia najmanje 1. Naime, smatra se da racio manji od 1 pokazuje nedovoljnu sigurnost. S tim u vezi, treba imati u vidu da „njegova važnost proizilazi iz značaja sopstvenog kapitala za sigurnost posmatranog preduzeća, što znači da je njegova veličina individualno uslovljena“ (Stojilković & Krstić, 2000).

Primenom matematičkih izraza (2) i (3) i na osnovu podataka iz tabele 5, možemo da dodemo do sledećih zapažanja: u 2010. godini vrednost racia zaduženosti je 69,56%, dok je vrednost racia samostalnosti 28,32%; u 2011. godini vrednost racia zaduženosti je 72,14%, dok je vrednost racia samostalnosti 27,83%; u 2012. godini vrednost racia zaduženosti je 71,67%, dok je vrednost racia samostalnosti 28,32%.

4.3. RACIA STRUKTURE PRIHODA

Poslovni prihodi kao dominantna grupa prihoda, svakako zaslužuju najviše pažnje. Otuda i potreba da se ispita njihova struktura. Kod trgovačkih preduzeća najznačajni poslovni prihodi su prihodi od prodaje robe.

$$\text{Učešće prihoda od prodaje robe} = \frac{\text{Prihodi od prodaje robe}}{\text{Poslovni prihodi}} * 100 \quad (4)$$

Ukoliko preduzeće realizuje proizvode i usluge na inostranom tržištu, neophodno je ispitati i strukturu prihoda od prodaje po tržištima (domaće – inostrano). Analiza dostignutog nivoa, strukture i dinamike prihoda prvenstveno je u funkciji sagledavanja njihovog uticaja na uspešnost poslovanja preduzeća (Stojilković & Krstić, 2000).

$$\text{Učešće prihoda od prodaje robe na domaćem tržištu} = \frac{\text{Prihodi od prodaje robe na domaćem tržištu}}{\text{Poslovni prihodi}} * 100 \quad (5)$$

$$\text{Učešće prihoda od prodaje robe na inostranom tržištu} = \frac{\text{Prihodi od prodaje robe na inostranom tržištu}}{\text{Poslovni prihodi}} * 100 \quad (6)$$

Tabela 6

Struktura prihoda od prodaje

	31.12.12.	31.12.11.	31.12.10.
Prihodi od prodaje na domaćem tržištu	50.904	57.519	44.006
Prihodi od prodaje na inostranom tržištu	233.635	220.350	258.294
Ukupno	284.539	277.869	302.300

Napomena. Preuzeto od http://fi.apr.gov.rs/prijemfi/cir/Podaci_Komplet_1.asp?strSeArch=07387385&kod=b7fc8985573865e8f45ceeadc36356a1428364cc&godina=2011&pk_zag=274556

Primenom matematičkih izraza (4), (5) i (6) i na osnovu prikazanih podataka iz tabele 6 i 7, možemo da dođemo do sledećih zaključaka: u 2010. godini učešće prihoda od prodaje robe u ukupnim prihodima iznosi 96,07%, učešće prihoda od prodaje robe na domaćem tržištu u ukupnim prihodima iznosi 13,98%, učešće

prihoda od prodaje robe na inostranom tržištu iznosi 82,08%. U 2011. godini učešće prihoda od prodaje robe u poslovnim prihodima iznosi 93,57%, učešće prihoda od prodaje robe na domaćem tržištu u poslovnim prihodima iznosi 19,37%, učešće prihoda od prodaje robe na inostranom tržištu u poslovnim prihodima iznosi 74,20%. U 2012. godini učešće prihoda od prodaje robe u poslovnim prihodima iznosi 99,60%, učešće prihoda od prodaje robe na domaćem tržištu u poslovnim prihodima iznosi 17,82%, učešće prihoda od prodaje robe na inostranom tržištu u poslovnim prihodima iznosi 81,81%.

Za potrebe ove analize relevantni su prihodi od premija, subvencija, dotacija, regresa, kompenzacija i povraćaja poreskih dažbina, a njihovo učešće izračunava se sledećom formulom:

$$\text{Učešće prih. od premija sub. dot. regr.} = \frac{\text{Prihodi od premija ...}}{\text{Poslovni prihodi}} * 100 \quad (7)$$

Primenom matematičkog izraza (7) i na osnovu prikazanih podataka iz tabele 7 i 8, dolazimo do sledećih konstatacija: u 2010. godini učešće prihoda od premija, subvencija, dotacija, regresa, kompenzacija i povraćaja poreskih dažbina u poslovnom prihodu iznosi 1,3%; u 2011. godini učešće prihoda od premija, subvencija, dotacija, regresa, kompenzacija i povraćaja poreskih dažbina u poslovnom prihodu iznosi 2,52%; u 2012. godini preduzeće „Fungo-Jug“ nije imalo prihoda ove vrste.

Tabela 7

Bilans uspeha

Naziv pozicije	AOP	000 din.		
		2012	2011	2010
POSLOVNI PRIHODI (202+203+204-205+206)	201	285.549	296.935	314.656

Napomena. Preuzeto od <http://pretraga2.apr.gov.rs/EnterprisePublicSearch/Details/EnterpriseAnnualFinancialReports/1032237?code=2EB1659B67DE5359441F3F11C2AF677CF503FAEE>

Statistički aneks

Opis	AOP			
Prihodi od premija, subvencija, dotacija, regresa, kompenzacija i povraćaja poreskih dažbina	673	31.12.12.	31.12.11.	31.12.10.
		0	7.489	4.204

Napomena. Preuzeto od http://fi.apr.gov.rs/prijemfi/cir/Podaci_Komplet_1.asp?strSearch=07387385&kod=b7fc8985573865e8f45ceeadc36356a1428364cc&godina=2011&pk_zag=274556

4.4. RACIA RENTABILNOSTI

Racia rentabilnosti predstavljaju sredstvo za kontrolu realizacije jednog od glavnih ciljeva poslovanja preduzeća (maksimizacija dobitka na dugi rok). Naime, komparacija apsolutnog iznosa ostvarenog finansijskog rezultata sa planiranim i/ili sa rezultatima iz ranijih godina u osnovi ne predstavlja pouzdan način kontrole, zbog toga što se tom prilikom ne uzima u obzir visina angažovanih sredstava, odnosno kapitala uloženog za ostvarenje rezultata. Zato kao instrument kontrole i mera rentabiliteta služe racio brojevi rentabilnosti. Inače, u literaturi je uobičajena njihova pojava na parcijalne i globalne pokazatelje zarađivačke sposobnosti.

Stopa prinosa na ukupna poslovna sredstva predstavlja sintetički izraz rentabilnosti ukupno angažovanih sredstava. Budući da su u bilansu stanja pripremljenom za analizu ukupna poslovna sredstva, u skladu sa principom bilansne ravnoteže, jednaka ukupnom kapitalu, ona, u stvari, pokazuju ukamaćenje ukupno uloženog kapitala. Ovaj pokazatelj se računa upotrebom sledeće formule:

$$SPUPS = \frac{\text{Poslovni dobitak}}{\text{Ukupna poslovna sredstva}} * 100 \quad (8)$$

Broj koji se dobije pokazuje koliko je dinara prinosa, u vidu poslovnog dobitka, ostvarilo preduzeće u analiziranom periodu na svakih 100 dinara angažovanih poslovnih sredstava. Ako se interpretira u procentima, navedeni broj predstavlja stopu ukamaćenja ukupnog kapitala. Pri oceni njene visine, pored ostalog,

naročito je značajno izvršiti poređenje sa prosečnom stopom prinosa u grani, odnosno grupaciji u kojoj preduzeće posluje.

Stopa prinosa na sopstvena sredstva je indikator zarađivačke sposobnosti sopstvenog kapitala. Utvrđuje se na sledeći način:

$$SPSS = \frac{\text{Neto dobitak}}{\text{Sopstvena sredstva}} * 100 \quad (9)$$

Dobijeni broj pokazuje koliko je dinara prinosa, u vidu neto dobitka, ostvarilo preduzeće u obračunskom periodu na svakih 100 dinara prosečno angažovanih sopstvenih sredstava. Iskazan u procentima označava ostvareno ukamaćenje sopstvenog kapitala (Stojilković & Krstić, 2000).

Na osnovu matematičkog izraza (8) i (9) i primenom podataka iz Tabele 9 i 10, možemo da dođemo do sledećih zaključaka: stopa prinosa na ukupna poslovna sredstva u 2010. godini iznosila je 15,48%, što znači da je preduzeće na 100 dinara angažovanih poslovnih sredstava zaradilo 15,48 din poslovnog dobitka. U 2011. godini stopa prinosa na ukupna poslovna sredstva iznosila je 11,25%, a u 2012. godini stopa prinosa na ukupna poslovna sredstva iznosila je 12,59%.

Stopa prinosa na sopstvena sredstva u 2010. godini iznosila je 29,89%, što znači da je na svakih 100 dinara angažovanih poslovnih sredstava preduzeće ostvarilo 29,89 dinara prinosa u vidu poslovnog dobitka. U 2011. godini stopa prinosa na sopstvena sredstva iznosila je 18,48%, a u 2012. godini ta stopa prinosa iznosila je 14,52%.

Tabela 9

Bilans uspeha

Naziv pozicije	AOP	000 din.		
		2012	2011	2010
POSLOVNI DOBITAK (201-207)	213	28.723	22.300	23.763
NETO DOBITAK (223-224-225-226+227-228)	229	9.381	10.195	13.962

Napomena. Preuzeto od http://fi.apr.gov.rs/prijemfi/cir/Podaci_Komplet_1.asp?strSearch=07387385&kod=b7fc8985573865e8f45ceeadc36356a1428364cc&godina=2012&pk_zag=513277

Tabela 10

Bilans stanja

Naziv pozicije	AOP	000 din.		
		2012	2011	2010
UKUPNA AKTIVA (022+023)	024	228.087	198.178	153.423
KAPITAL (102+103+104+105+106+107+108- 109-110)	101	64.598	55.165	46.696

Napomena. Preuzeto od http://fi.apr.gov.rs/prijemfi/cir/Podaci_Komplet_1.asp?search=07387385&kod=b7fc8985573865e8f45ceeadc36356a1428364cc&godina=2012&pk_zag=513277

5. ZAKLJUČAK

Na osnovu izvršenih racio analiza možemo da zaključimo sledeće: preduzeće „Fungo-Jug“ je izvozno orijentisano, jer je učešće prihoda od prodaje robe na inostranom tržištu u poslovnim prihodima dominantno u svim analiziranim periodima (2010. godine – 82,08%, 2011. godine – 74,20%, 2012. godine – 81,81%). Zbog oskudne državne pomoći, što dokazuje učešće prihoda od premija, subvencija, dotacija, regresa, kompenzacija i povraćaja poreskih dažbina u poslovnim prihodima (2010. godine – 1,3%, 2011. godine – 2,52%, a 2012. godine – 0), preduzeće „Fungo-Jug“ je svoje potrebe za dodatnim kapitalom zadovoljilo putem bankarskih kredita (učešće tuđeg kapitala u ukupnoj pasivi iznosilo je 2010. godine 69,56%, 2011. godine 72,14%, a 2012. godine 71,67%), pri tom ostvarujući dugoročnu finansijsku ravnotežu u svim analiziranim periodima, što dokazuje racio dugoročne finansijske ravnoteže (2010. godine – 1,62; 2011. godine – 1,39; 2012. godine – 1,24). Uprkos svim preprekama i rizicima poslovnog okruženja, preduzeće je poslovalo rentabilno, što dokazuju racia rentabilnosti (stopa prinosa na ukupna poslovna sredstva – 2010. godine 15,48%; 2011. godine 11,25%; 2012. godine 12,59%, kao i stopa prinosa na poslovna sredstva – 2010. godine 29,89%; 2011. godine 18,48%; 2012. godine 14,52%).

REFERENCE

- Bodie, Z., Kane, A., & Marcus, A. (2009). *Osnovi investicija*. Beograd: Data Status.
- Brili, R., Majers, S., & Markus, A. (2010). *Osnovi korporativnih finansija*. Beograd: MATE d.o.o.
- Van Horne, J., & Wachowicz, J. (2002). *Osnove finansijskog menadžmenta*. Biblioteka „Gospodarska misao“.
- Vunjak N. (2014). *Finansijski menadžment*. Bečej: Proleter a.d.
- Demordan, A. (2007). *Korporativne finansije*. MODUS – Centar za statistička istraživanja i prognoze.
- Đekić, S. (2005). *Agrarni menadžment*. Niš: Ekonomski fakultet.
- Đekić, S. (2005). *Ekonomika poljoprivrede*. Niš: Ekonomski fakultet.
- Zakić, V. (2014). *Finansijsko računovodstvo*. Beograd: Poljoprivredni fakultet.
- Zakić-Vujatović Z., & Tomić R. (1998). *Ekonomika poljoprivrede*. Zaječar: Fakultet za menadžment.
- Krasulja D., & Ivanišević M. (2006). *Poslovne finansije*. Beograd: Ekonomski fakultet.
- Ranković, J. (1997). *Upravljanje finansijama preduzeća*. Beograd: Ekonomski fakultet.
- Rodić J., & Filipović, M. (2006). *Poslovne finansije*. Beograd: Asimex.
- Stojilković, M., & Krstić, J. (2000). *Finansijska analiza (Teorijsko-metodološke osnove)*. Niš: Ekonomski fakultet.
- Tasić, T. (1999). *Poslovne finansije*. Leskovac: Viša ekonomska škola Leskovac.
- Agencija za privredne registre. Preuzeto sa
<http://pretraga2.apr.gov.rs/EnterprisePublicSearch/Details/EnterpriseAnnualFinancialReports/1032237?code=76CA3716BCD3AB165027D6239C4F93F15>
- Narodna banka Srbije. Preuzeto sa:
https://www.nbs.rs/static/nbs_site/gen/latinica/90/statisticki/sb_12_16.pdf
- Republika Srbija, Ministarstvo finansija. Preuzeto sa:
<http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/drzavna%20pomoc/Izvestaj%20o%20dodeljenoj%20drzavnoj%20pomoci%202011.pdf>

„Fungo-Jug“ frozen food. Preuzeto sa:
http://www.fungojug.com/sr/products_frozen.html

Primljeno: 04.06.2017.

Odobreno: 22.06.2017.